

Kozłowski, Stefan K.

Stanowisko w Majdanie, pow. Kolbuszowa w świetle badań w latach 1962-1963

Światowit 27, 109-127

1966

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

STEFAN K. KOZŁOWSKI

STANOWISKO W MAJDANIE, POW. KOLBUSZOWA W ŚWIETLE BADAŃ W LATACH 1962—63

Stanowisko w Majdanie (przysiółek Ciułek), pow. Kolbuszowa zostało odkryte w roku 1961 przez M. Skowrońskiego z Kolbuszowej. Zebrał on z powierzchni nieco zabytków paleolitycznych i mezolitycznych (z terenu późniejszego wykopu I).

W roku 1962, z ramienia Katedry Archeologii Pierwotnej i Wczesnośredniowiecznej Uniwersytetu Warszawskiego podjęliśmy badania wykopaliskowe na tym stanowisku. Kontynuowaliśmy je następnie również w roku 1963¹.

W trakcie badań założono dwa wykopy. Wykop I położony był w centralnej partii rozwiewanej części listwy tarasowej², na której leży stanowisko, wykop II w jej części zachodniej. Poza tym wykonano szereg szybków i szurfów geologicznych, które dostarczyły dodatkowych wiadomości o geologicznych warunkach stanowiska.

Dokładniejsze dane o samym stanowisku znajdziemy w uwagach J. Trzeciakowskiego, my natomiast ograniczymy się do uwag na temat materiałów archeologicznych uzyskanych w czasie badań.

Wynikiem dwuletnich wykopalisk są ciekawe i dość bogate materiały krzemienne, należące do pięciu różnych zespołów, które zaliczyć należy do różnych kultur.

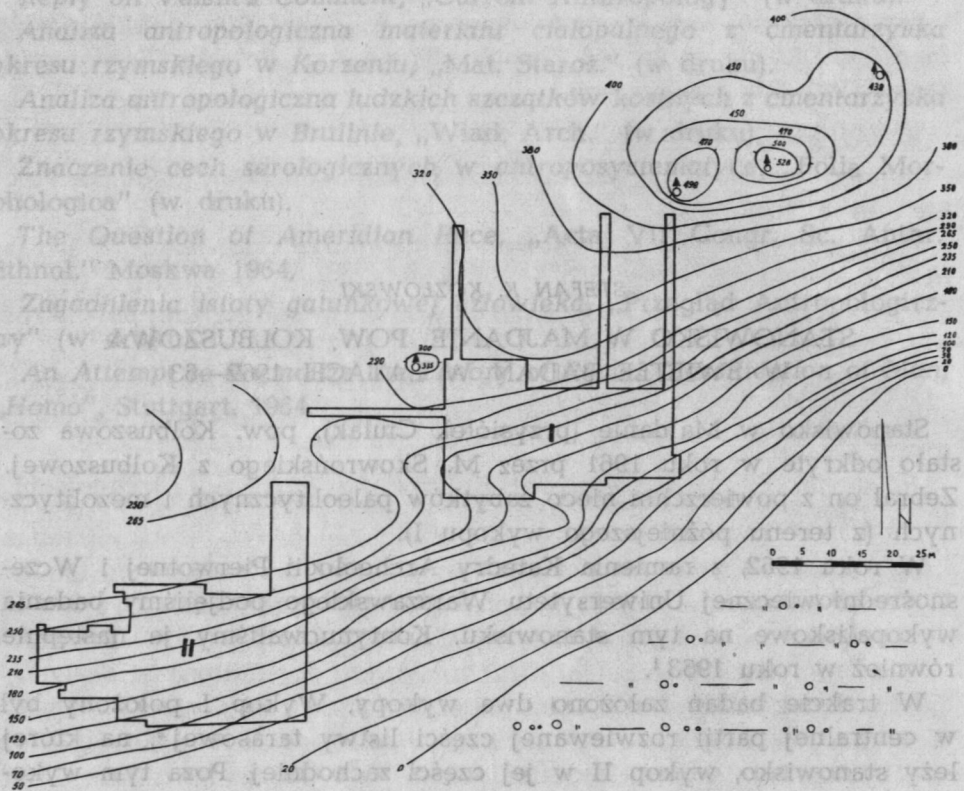
WYKOP I

Położony w centralnej partii piasków tarasowych posiadał powierzchnię ca 5 arów. Odkryto na nim trzy różne zespoły.

Zabytki na pierwotnym złożu — w rudym illuwium piaszczystym — znaleziono w północno-zachodniej części wykopu, znaleziono tam po-

¹ S. K. Kozłowski, *Sprawozdanie z badań przeprowadzonych w Majdanie, przysiółek Ciułek, pow. Kolbuszowa, w r. 1962* (powielone).

² Por. w tym tomie, J. Trzeciakowski, *Warunki geologiczne stanowiska starszej i środkowej epoki kamienia Majdan-Ciułek w powiecie kolbuszowskim*.

Ryc. 1. Stanowisko w Majdanie pow. Kolbuszowa.
Plan wykopu I i II.

nadto zabytki leżące na rozwiewanym stropie illuwium, przemieszczone tylko nieznacznie w pionie.

W pozostałej części wykopu zabytki grupowały się głównie na dnie dużej rynny deflacyjnej opadającej z zachodu na wschód. Leżały one tam na złożu wtórnym i zostały przemieszczone z północnej partii wykopu.

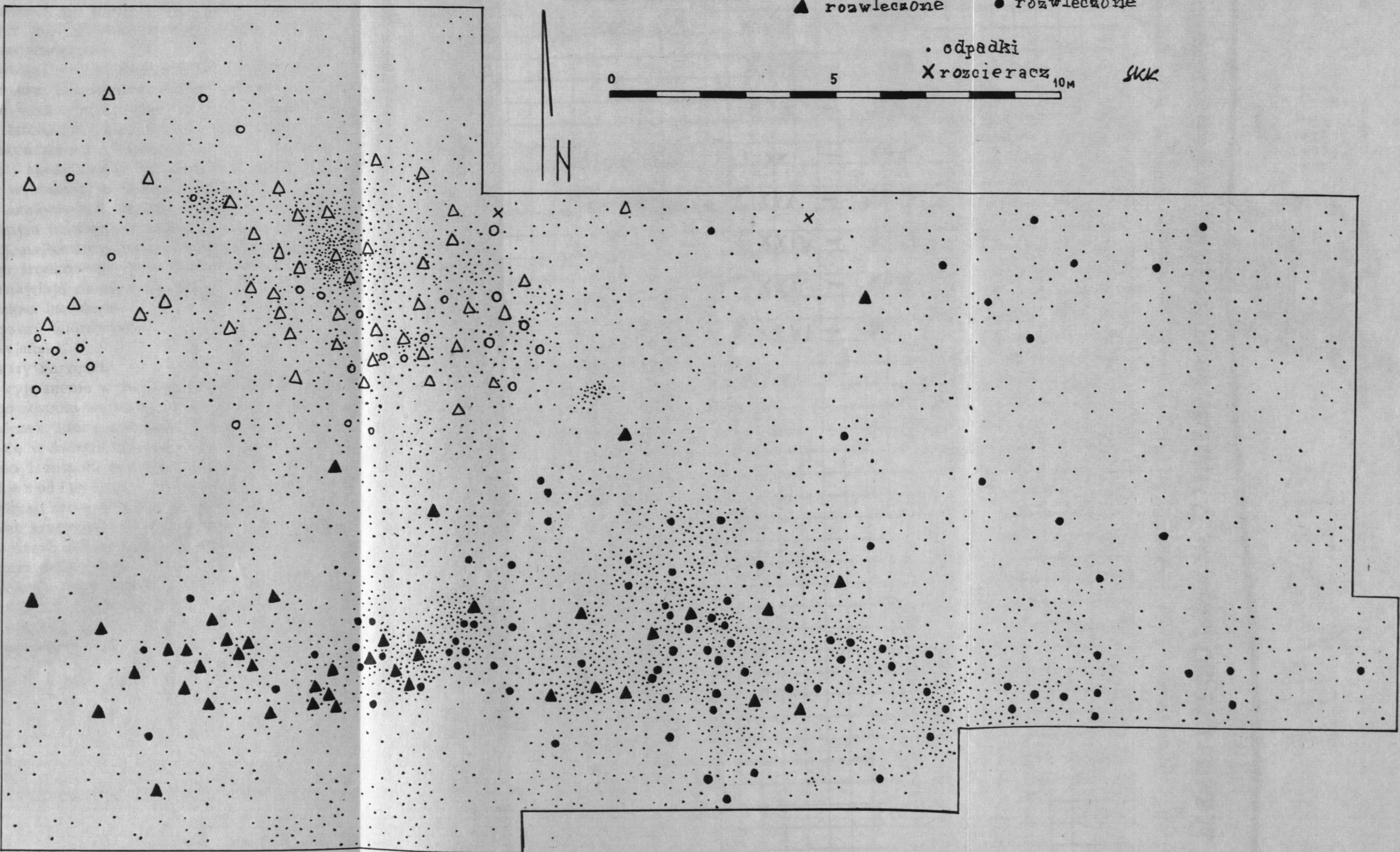
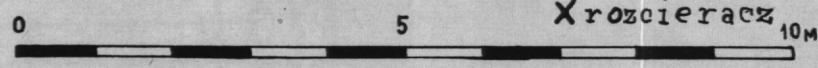
Materiał z wykopu I podzielono na zespoły (paleolityczny, 1 mezolityczny i 2 mezolityczny) opierając się na planigrafii (tam gdzie to było możliwe), typologii, stanie zachowania zabytków, jak też na kryterium surowcowym.

Zespół paleolityczny³, w zasadzie tylko fragment zespołu,

³ S. K. Koźłowski, *Uwagi o późnym paleolicie i mezolicie wschodniej części Kotliny Sandomierskiej*, „Archeologia Polski”, t. 9. z. 2, 1964, s. 325—350, tabl. I, II, VI.

narz zesp. 1	narz. zesp. 2
△ insitu	○ insitu
▲ rozwleczone	● rozwleczone

• odpadki
 X rozcieracz 10m SKK

Majdan — Ciulak. Plan wykopu I.

znaleziono w układzie bezkrzemnicowym w zachodniej części wykopu, w piasku współcześnie nawianym i na piaskach tarasowych.

Ponieważ przedstawiono już jego charakterystykę w innej pracy, tu podajemy jedynie dane najważniejsze.

Obok odpadków (głównie wióry) — z surowców świeciechowskiego, czekoladowego i wołyńskiego oraz fragmentów rdzeni dwupiętowych, znaleziono tu dość duże a również i bardzo duże liściaki dwukątowe i z lekko wyodrębnionym trzonkiem, posiadające obfite łuskanie trzonek, zwykle ostro zakończonych. Towarzyszyły im smukłe drapacze wiórowe (łukowiec i skośnik-nóż), tarnowiański wachlarzowiec, wreszcie rylce jedyńak wykonany na dużym rylczaku.

Opierając się na ostatnich ustaleniach R. Schilda⁴ przyjąć należy, że mamy tu do czynienia z drobnym fragmentem zespołu kultury świderskiej (cyklu mazowszańskieg), najbardziej jak się zdaje nawiązującym do tzw. przemysłu płudzkiego środkowego (typu Płudy A).

Za taką interpretacją przemawiają następujące fakty:

- a) obecność tzw. II kompleksu liściaków,
- b) obecność smukłych drapaczy wiórowych,
- c) pojedyncza forma tarnowiańska,
- d) ogólnie dość duże rozmiary narzędzi.

Na koniec winni jesteśmy wyjaśnienie w związku z zaliczeniem jeszcze i innych zabytków do tego zespołu we wspomnianej pracy. Drobne rylce, krótki drapacz i półrylczak, które uprzednio uznaliśmy za być może paleolityczne, okazały się w świetle dalszych badań narzędziami mezolitycznymi, należącymi do 1 zespołu mezolitycznego z wykopu I.

Pierwszy zespół mezolityczny — w większości zalegał na złożu pierwotnym, tworząc zarys owalnej, zniszczonej od południa i południowego wschodu krzemnicy, której rozmiary wynosiły przypuszczalnie ca 10×7 m. Część zabytków z tej krzemnicy uległa przemieszczeniu w stronę rynny deflacyjnej.

Poza planografią, w odnalezieniu tego zespołu nr 2 pomógł czysty i bardzo charakterystyczny zespół 2 z wykopu II.

Natomiast skomplikowana sytuacja planigraficzna nie pozwoliła na całkowite rozbiecie materiału odpadkowego.

⁴ R. Schild, *Paleolit końcowy i schyłkowy*, (w) „Materiały do prahistorii ziem polskich”, Warszawa 1964.

Zespół przedstawiał się następująco: obok kilkuset odpadków przemysłowych znaleziono tu:

a. Pięć fragmentów smukłych średnich tylczaków o stromych i wysokich tylcach (tabl. I ryc. 1—5). Jeden z nich posiadał tylec łuskany od spodu i na spód oraz przecnie mikrołuskaną podstawę.

b. Złamany, średniej wielkości smukły zbrojnik półksiężycowaty ze stromym i wysokim tylcem (tabl. I ryc. 6).

c. Trzy średnie i duże krępe półtylczaki o stromych i wysokich półtylczach znoszących sęczek (tabl. I ryc. 7—9).

d. Złamany średni krępy zdwojony półtylczak (tabl. I ryc. 10) formowany zabiegiem rylcowczym, oraz zapewne fragment drugiego (tabl. I ryc. 11).

e. Trzy złamane duże(?) stromo łuskane trójkąty nierównoboczne z zaznaczonym „skrzydełkiem” (nieraz niedołuskanym) między łuskany bokami (tabl. I ryc. 12—14).

f. Pięć mniejszych smukłych i krępych trójkątów nierównobocznych stromo łuskanych (tabl. I ryc. 15—17, 20, 22).

g. Smukły, średniej wielkości trójkąt nierównoboczny o stromym, wysokim łuskaniu i pazurowatym ostrzu (tabl. I ryc. 21).

h. Mały smukły trójkąt nierównoboczny z niedołuskanym tylcem, łuskany półstromo (może z zespołu 2?) — (tabl. I ryc. 18).

i. Cztery odpadki mikrolityczne o skośnych przełomach (tabl. I ryc. 19, 23) w tym również i drobne.

j. Jedenaście rylców rdzeniokształtnych (tabl. I ryc. 24—27 i II ryc. 1—5) wykonanych przeważnie na grubych płytkach surowca krzemienego oraz na grubych odłupkach i rdzeniach. Zdawałoby się, że mamy tu do czynienia z grupą rdzeni, niemniej o zaliczeniu tych zabytków do grupy rylców przesądziła obecność (ponad 20 szt.) grupy masywnych rylczaków (tabl. II ryc. 6—7) nie mających charakteru półsurowiaków oraz zupełny brak prawidłowych półsurowiaków, które by miały być odbite od takich rdzeni. W omawianej grupie dominują rylce jednostronne wielonegatywowe (tabl. I ryc. 24 — górne ostrze, II ryc. 1—3, 5) nad klinowatymi wielonegatywowymi (tabl. I ryc. 24 — dolne ostrze, 25, II ryc. 4), klinowatymi zwykłymi (tabl. I ryc. 27).

k. Sześć rylców typowych (tabl. II ryc. 8—13) w przewodzie drobnych, krępych odłupkowych. Najwięcej tu rylców węglowych (tabl. II ryc. 11—13) o łuskowiskach skośnych i wklęsłych, które przeważają nad klinowatymi (tabl. II ryc. 10), przecznymi (tabl. II ryc. 8 i 9 — dolne ostrze) i jedynakami (tabl. II ryc. 9 — górne ostrze).

Towarzyszy im kilka smukłych i skręconych rylczaków.

l. Drapacz łódkowaty na naturalnym okruchu (tabl. III ryc. 1).

ł. Wysoki drapacz podgroszak na odłupku (tabl. III ryc. 2).

m. Drapacz łukowiec krótki na wiórze (tabl. III ryc. 3) o półstromym drapisku oraz kilka fragmentów podobnych okazów (tabl. III ryc. 4).

n. Dwa specjalne pazury odłupkowe (tabl. III ryc. 5—6) formowane łuskaniem na spód w partii przysęczkowej półsurowiaków — zbliżone do świeżaków.

o. Sześć rdzeni ze zmienioną orientacją (tabl. III ryc. 9, 11—13 i IV ryc. 2—3) wiórowych i wiórowo-odłupkowych bryłkowatych i podstożkowych. Wśród nich okazy pseudodwupiętowe (tabl. III ryc. 9, 13 i IV ryc. 3 — fragment).

p. Cztery rdzenie stożkowate i podstożkowe jednopiętowe wiórowe i odłupkowe (tabl. III ryc. 7—8, 10 i IV ryc. 1).

r. Trzy fragmenty (dwa tworzą składankę) piaskowca czerwonego i szarego posiadające ślady starcia (tabl. IV ryc. 4) i negatywy otłukiwania (tabl. IV ryc. 5) ($1/2$ W. A.).

s. Poza tym do zespołu zaliczyć należy nieco nierozpoznanych fragmentów narzędzi, niektóre łuskane wióry i odłupki itp.

Zespół bazuje głównie na surowcu ciemnoczekoladowym i odmianie świeciechowskiego podobnej do czekoladowego. W południowej części wykopu, na wtórnym złożu, znaleziono poza tym kilkanaście odpadków oraz fragment rdzenia z surowca koloru różowego. Związek tych zabytków z 1 zespołem mezolitycznym wydaje się być najlogiczniejszy. Wydaje się, że mamy tu do czynienia z importowanym zza Karpat jaspisem radiolariowym.

Drugi zespół mezolityczny w przewodzie uległ rozwleczeniu, tak, że większość zabytków znaleziono na wtórnym złożu w rynnę deflacyjnej. Jedynie w południowo-wschodniej partii krzemnicy z zespołem 1 znaleziono nieliczne zabytki zespołu 2, co zdaje się wskazywać na fakt częściowego zachodzenia na siebie krzemnic obu zespołów. Zespół 2 zalegał uprzednio zapewne głównym swym skupiskiem 5—7 m na południowy wschód od centrum krzemnicy zespołu 1.

Do zespołu 2 zaliczyć należy kilkaset odpadków przemysłowych oraz:

a. Cztery smukłe średniej zbrojniki z łuskaną podstawą (tabl. V ryc. 2—5).

b. Trzy krępe średnie półtyłczaki faliste mikrołuskane (tabl. V ryc. 6—8).

c. Pięć smukłych średnich wiórków mikrołuskanych (tabl. V ryc. 9—13).

d. Cztery wiórki łuskane drobno nieciągle zwrotnie, nieraz pownętkowane (tabl. V ryc. 14—17), częściowo połamane (jeden z nich zbrojnik — 17).

e. Dwa wysokie trapezy łuskane stromo zwrotnie (tabl. V ryc. 18—19).

f. Krępa, szeroka mikropiłka z wnękami (tabl. V ryc. 20).

g. Przeczny, stromo łuskany półtylczak wiórowy (tabl. V ryc. 21).

h. Fragment mikrołuskanego, lekko podgiętego pazura (tabl. V ryc. 22).

i. Dwadzieścia jeden skrobaczy wielorakich odłupkowych, przeważnie nieregularnych (tabl. V ryc. 23—33) o stromych i półstromych zębatych drapiskach.

j. Duży bryłkowaty odłupkowy rdzeń ze zmienioną orientacją (tabl. VI ryc. 28).

k. Liczne fragmenty nierozpoznanych narzędzi, wióry i odłupki łuskane na krawędziach (tabl. V ryc. 34—35).

Zespół bazuje na jasnej odmianie surowca czekoladowego i szarej odmianie świeciechowskiego.

WYKOP II

Znajdował się w zachodniej części listwy tarasowej. Jego powierzchnia dochodziła do ca 5 arów, odkryto tu dwa zespoły mezolityczne.

Na pierwotnym złożu — w rudym illuwiu piaszczystym — znaleziono większą część 1 zespołu mezolitycznego (tzw. „pracowni”). Zespół ten zalegał w północno-zachodniej części wykopu. Pozostałe zabytki (niewielka część 1 zespołu i cały zespół 2) zalegały mniej więcej w jednakowym rozproszeniu na całym wykopie, w piasku nawianym i na stropie piasków tarasowych.

Rozbicia materiałów na dwa zespoły dokonano na podstawie planigrafii i częściowo w oparciu o kryterium surowcowe.

Pierwszy zespół mezolityczny („pracownia”) — zalegał w większości na złożu pierwotnym, tworząc małą, wyraźnie rysującą się krzemnicę. Jej kształt kolisty, nieco rozwleczony w części południowej, dochodził do 4 m średnicy. Rozwleczenie objęło niewielką część zabytków na odległość do 10 m.

Obok nielicznych (około 100) odpadków znaleziono tu:

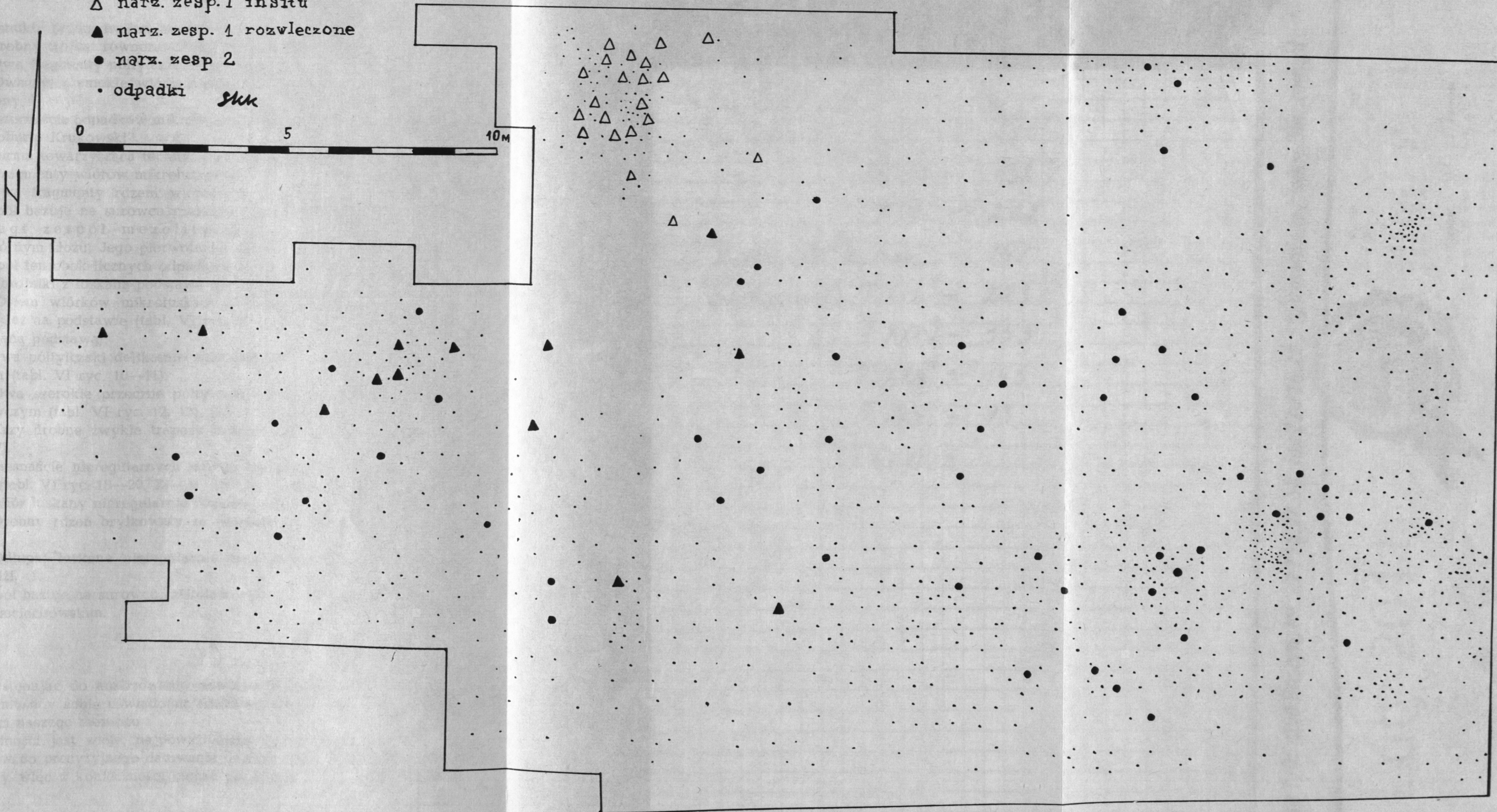
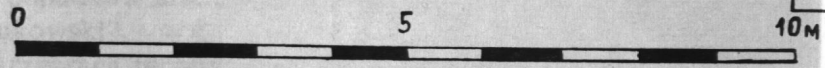
a. Trzy półtylczaki krępe, średnie ze stromym półtylciem znoszącym sęcdek (tabl. IV ryc. 6, 8, 11) nieraz formowane zabiegiem rylcowczym.

b. Krępy średni trójkąt specjalny o stromym łuskaniu i ostrzu znoszącym sęcdek (tabl. IV ryc. 7) formowany zabiegiem rylcowczym.

c. Smukły duży półtylczak o stromym, formowanym zabiegiem rylcowczym półtylca (tabl. IV ryc. 14).

d. Średni krępy trójkąt równoramienny (lub zdwojony półtylczak) złamany (tabl. IV ryc. 9) o stromym łuskaniu.

- △ narz. zesp. 1 insitu
- ▲ narz. zesp. 1 rozwleczone
- narz. zesp 2
- odpadki *sk*

Majdan — Ciulak. Plan wykopu II.

- e. Smukły średni trójkąt nierównoboczny (tabl. IV ryc. 10).
- f. Drobną trójkąt równoramienny (tabl. IV ryc. 7A).
- g. Dwa fragmenty półtylczaka i tylczaka(?).
- h. Dwa rylce smukłe wiórowe-przeczne (tabl. IV ryc. 12—13) duży i drobny.
- i. Czternaście odpadków mikrolitycznych (tabl. IV ryc. 15—16), m. in. „microburin Krukowski”.
- j. Forma towarzysząca technice rylcowej (tabl. IV ryc. 17).
- k. Fragmenty wiórów mikrołuskanych.
- l. Dwa fragmenty rdzeni wiórowych, nieraz pseudowupiętych. Zespół bazuje na surowcu czekoladowym i świeciechowskim. Drugi zespół mezolityczny — został odkryty w całości na wtórnym złożu. Jego pierwotnego układu nie da się odtworzyć. Zespół ten obok licznych odpadków zawierał:
 - a. Zbrojniki z łuskaną podstawą (tabl. V ryc. 1 i tabl. VI ryc. 1).
 - b. Osiem wiórków mikrołuskanych, nieraz na spód lub zwrotnie, nieraz też na podstawie (tabl. VI ryc. 2—9) (nawiązują do zbrojników z łuskaną podstawą).
 - c. Dwa półtylczaki delikatnie mikrołuskane — jeden z falistym półtylcem (tabl. VI ryc. 10—11).
 - d. Dwa szerokie przeczne półtylczaki, jeden formowany zabiegiem rylcowym (tabl. VI ryc. 12, 13). (13 — może trapez?).
 - e. Trzy drobne zwykłe trapezy łuskane dość płasko (tabl. VI ryc. 15—17).
 - f. Szesnaście nieregularnych stromo łuskanych skrobaczy odłupkowych (tabl. VI ryc. 18—20, 22—26, (25 i 23 — drapacze?).
 - g. Wiór łuskany nieregularnie również na spód (tabl. VI ryc. 21).
 - h. Drobny rdzeń bryłkowaty ze zmienioną orientacją (tabl. VI ryc. 27).
 - i. Odłupki łuskane nieregularnie oraz fragmenty nierozpoznanych narzędzi.

Zespół bazuje na surowcu czekoladowym (jasnym), narzutowym oraz na świeciechowskim.

*

Przystępując do analizowania nowoodkrytych zespołów mezolitycznych, musimy sobie uświadomić trudności wpływające ze stanu znajomości naszego mezolitu.

Trudności jest wiele, najpoważniejszą z nich jest brak, jak dotąd, podstaw do precyzyjnego datowania naszych zespołów mezolitycznych, musimy więc z konieczności sięgać po analogie do odległych dobrze

datowanych zespołów Danii, Niemiec i Anglii, co z kolei nie w każdym wypadku może dostarczyć prawidłowych wyników.

Trudnością drugą jest słabe rozeznanie podziału kulturowego naszego mezolitu. Propozycje w tej kwestii, które przedstawiliśmy w osobnej pracy⁵ nie w każdym wypadku są dostatecznie udowodnione i noszą cechy hipotez roboczych. Niemniej, ponieważ poza pracą H. Więckowskiej⁶ jest to właściwie jedyna nowsza praca dotycząca tych zagadnień, w niniejszym opracowaniu opieramy się na tezach w niej przedstawionych.

Analizowane zespoły mezolityczne z Majdana przedstawimy kolejno według ich wieku.

ZESPÓŁ I Z WYKOPU I i I Z WYKOPU II („PRACOWNIA”)

Jak to już sugerowaliśmy w cytowanej pracy, zespoły te wydają się należeć do wydzielonej przez nas kultury komornickiej. Załączona poniżej tabelka porównawcza zestawia publikowane dotąd zespoły tej kultury.

Stanowisko	T y p y								
	tylczaki	półtylczaki	trójk. równoram.	zdwoj. półtylcz.	trójk. rozwartok.	półksiężyce	drapacze tarn.	skrobacze	ryłce
Stawinoga	+	+	+	+	+	-	+	-	+
Komornica	+	+	+	+	+	?	+	+	+
Wieliszew XI	+	+	+	+	+	-	+	+	+
Żerniki Dolne	+	+	+	-	+	+	+	+	+
Majdan I-1	+	+	-	+	+	+	+	-	+
Majdan II-1	?	+	+	?	-	-	-	-	+

Z tabelki wynika, że zespół I-1 z Majdana zawiera cały szereg elementów charakterystycznych dla kultury komornickiej, a mianowicie: charakterystyczne tylczaki i półtylczaki, zdwojone półtylczaki, trójkąty „skrzydełkowate”, wreszcie drapacze zbliżone do tarnowiańskich

⁵ S. K. Kozłowski, *Z problematyki polskiego mezolitu*, „Archeologia Polski”, t. 10, z. 1, 1965. Tam materiały z Żerników Dolnych, pow. Busko.

⁶ H. Więckowska, *Mezolit (w) „Materiały do prehistorii ziem polskich”*, Warszawa, 1964. W tej pracy materiały z przytoczonych tu stanowisk, Stawinoga, pow. Pułtusk, Komornica, Wieliszew XI i XVI pow. N. Dwór.

oraz dość charakterystyczną dla tej kultury grupę rylców. Dodatkowo za komornickim charakterem tego zespołu przemawia retusz tylca jednego z tylczaków, od spodu i na spód (tabl. I ryc. 1). W zestawie elementów charakterystycznych brak tu jest natomiast trójkątów równoramiennych, znanych z klasycznych zespołów komornickich.

W konsekwencji powyższych ustaleń mamy prawo zaliczyć omawiany zespół do kultury komornickiej.

Z zestawu form tego zespołu wynika jeszcze jedna informacja — wydaje się, że można go zaliczyć do wydzielonej przez nas⁷ małopolskiej grupy kultury komornickiej.

Świadczą o tym następujące fakty: obecność również delikatniejszych rylców oraz przede wszystkim charakterystycznego dla grupy zbrojnika półksiężycowatego (tabl. I ryc. 6). Podobny zespół z Małopolski publikowano z Żerników Dolnych, pow. Busko.⁸

Trudniejsza do określenia jest przynależność kulturowa zespołu II-1 („pracowni”). Główną przyczyną takiego stanu jest jego pracowniany charakter i w związku z tym mała ilość narzędzi.

Dotychczasowe ustalenie⁹ o komornickim jego charakterze jest nie całkiem pewne, ze względu na wyraźną grupę odpadków mikrolitycznych w tym zespole, który to element nie znany jest w zasadzie kulturowe komornickiej.

Jeśli chodzi o chronologię obu zespołów, pochodzą one zapewne z okresu preborealnego.

Za takim datowaniem przemawiają następujące fakty:

Zespół I-1 zbliża się bardzo do preborealnego zespołu Stawinogi.¹⁰ Posiada on duże półtylczaki, które nawiązują do okazów z preborealnego Star Carr¹¹ w Anglii oraz wczesnoborealnego dolnego poziomu Duvensee¹² w Niemczech. Starym elementem jest tu poza tym zdwojony półtylczak mający swe analogie również na wymienionych stanowiskach. Obecność zbrojnika półksiężycowatego także świadczy o starym wieku zespołu. Za wczesnym datowaniem przemawia wreszcie brak skrobaczy wielorakich przy jednoczesnej obecności drapaczy zbliżonych do tarnowiańskich. Warto wreszcie wspomnieć o fakcie obecności w niepublikowanych zespołach bardzo zbliżonych do omawianego tzw. pseudoliściaków, form niewątpliwie starych, bo wywodzących się zapewne od liściaków świderskich.

⁷ S. K. Kozłowski, *Z problematyki...* op. cit.

⁸ S. K. Kozłowski, *Z problematyki...* op. cit.

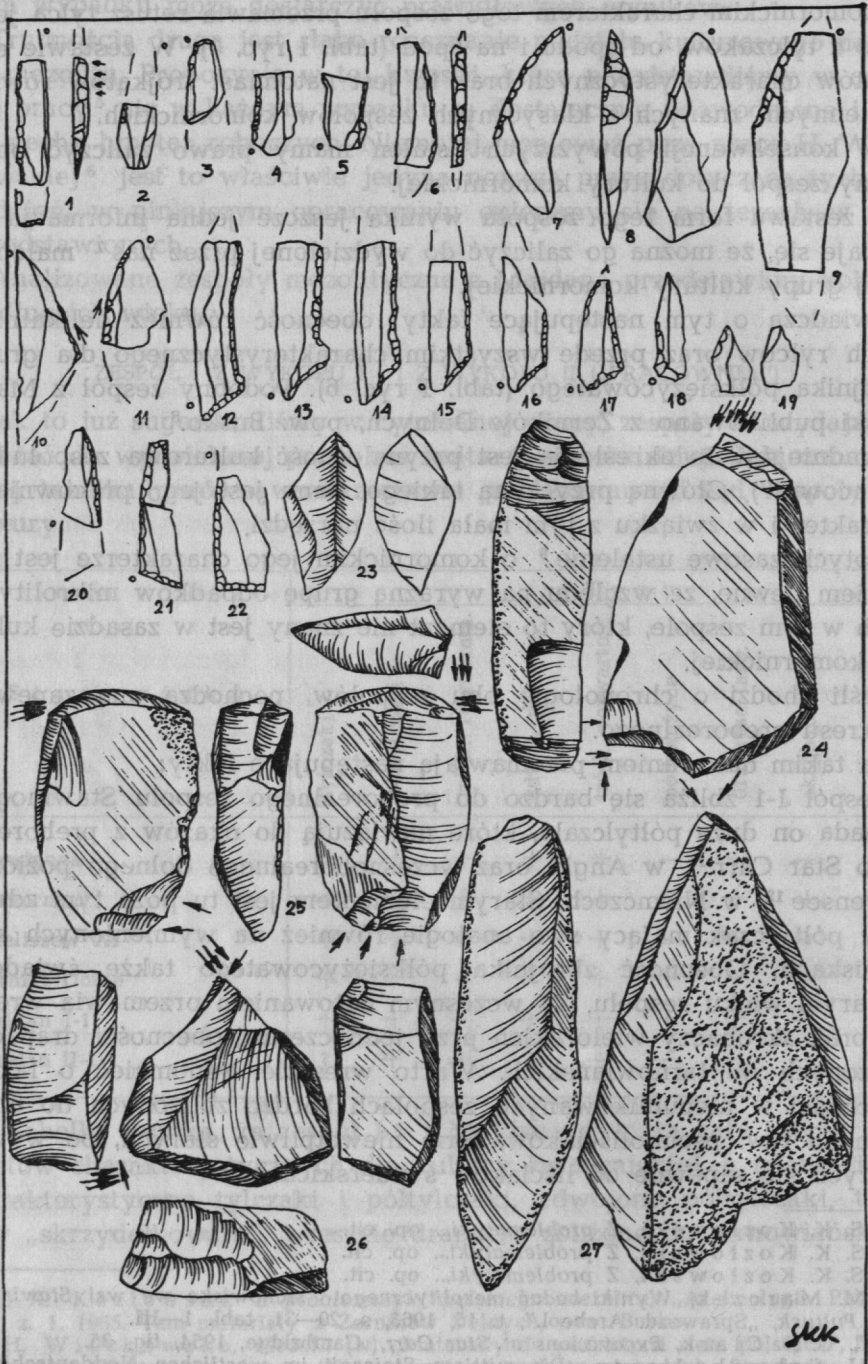
⁹ S. K. Kozłowski, *Z problematyki...* op. cit.

¹⁰ M. Marczak, *Wyniki badań mezolitycznego stanowiska we wsi Stawinoga, pow. Pułtusk, „Sprawozd. Archeol.”*, t. 15, 1963, s. 20—31, tabl. 1—III.

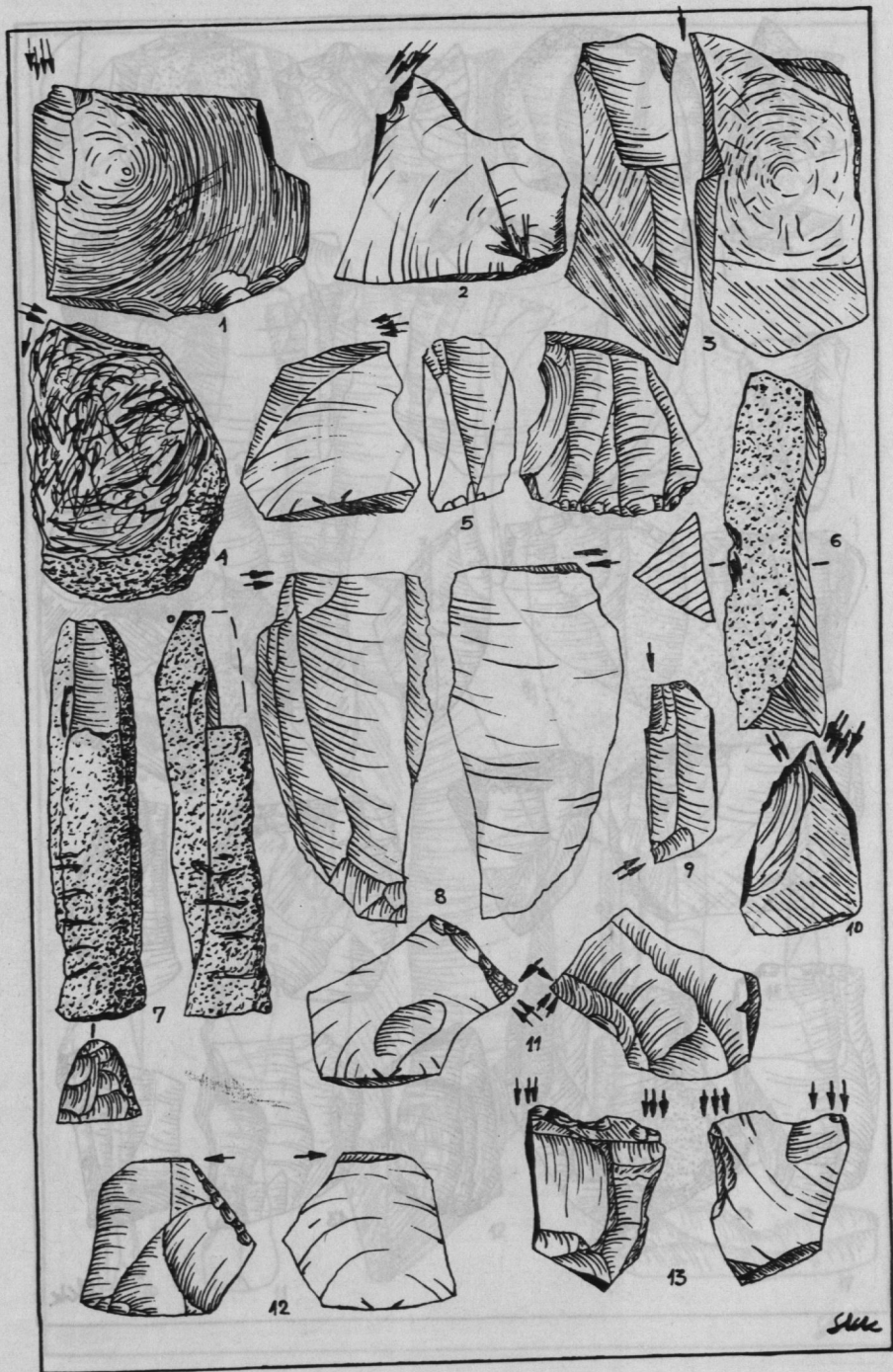
¹¹ J. G. D. Clark, *Excavations at Star Carr*, Cambridge, 1954, fig. 35.

¹² H. Schwabedissen, *Die mittlere Steinzeit im westlichen Norddeutschland, „Offa Bücher”*, Neumünster, 1944, tabl. 103.

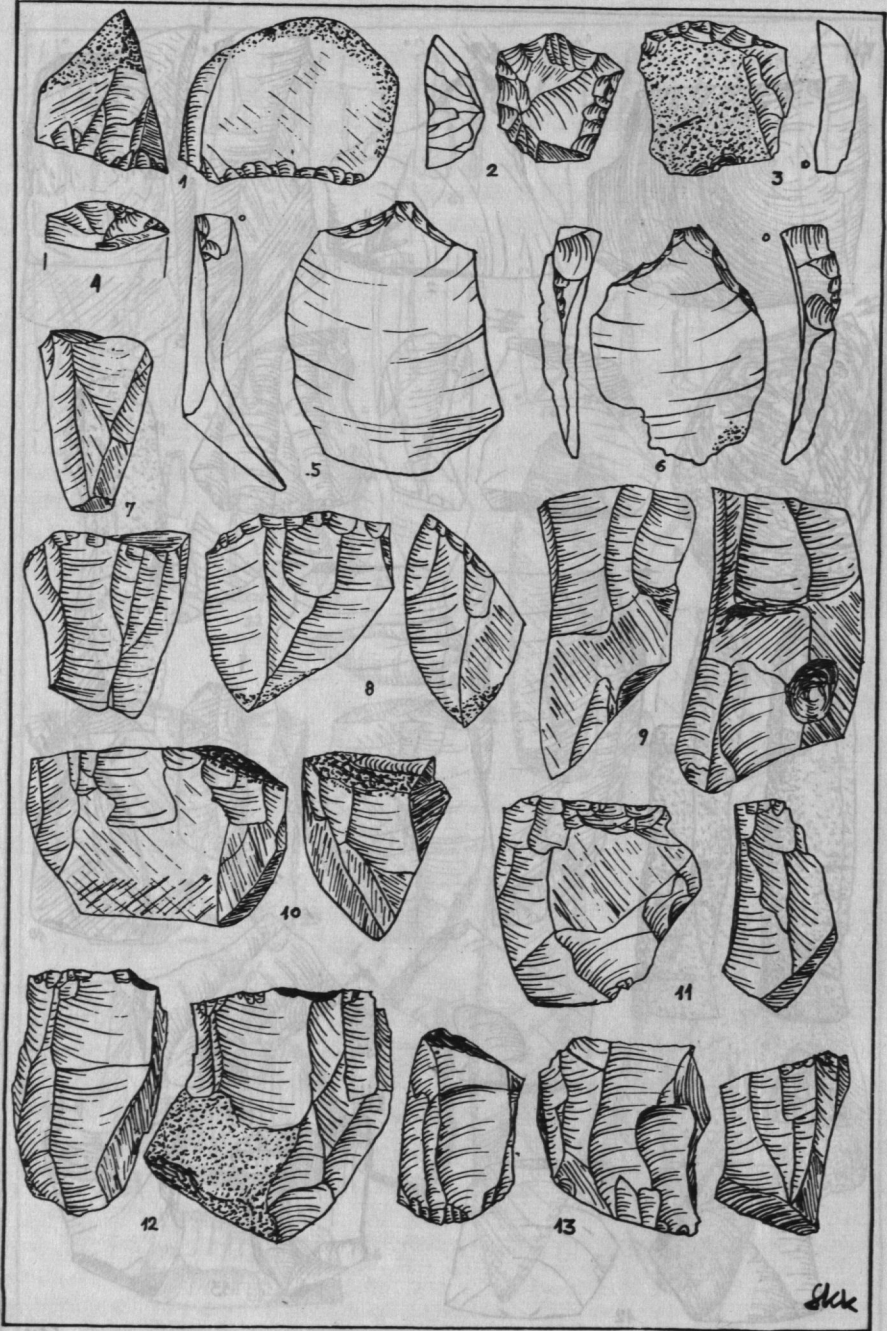
TABLICA I

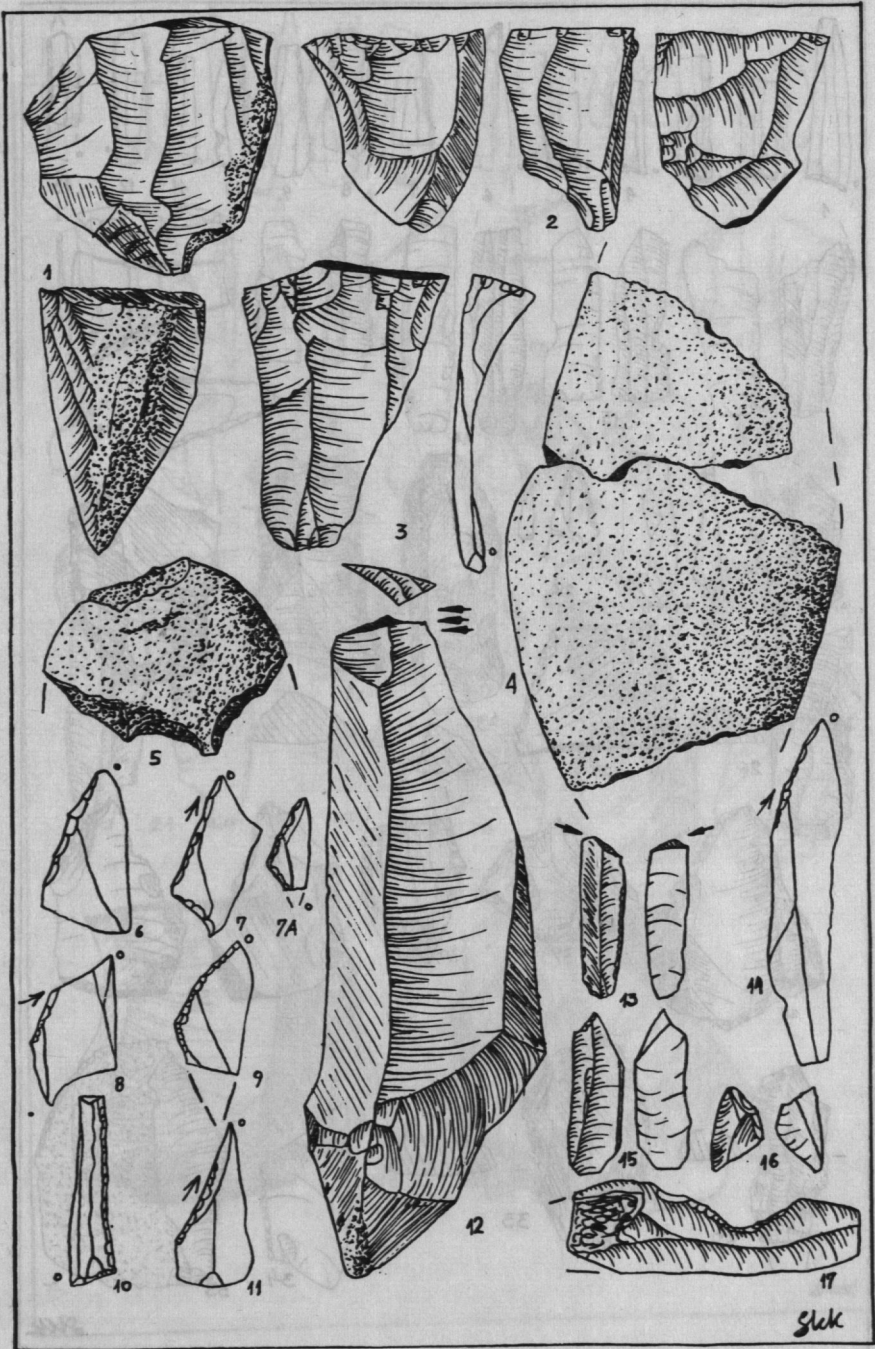
TABLICA II

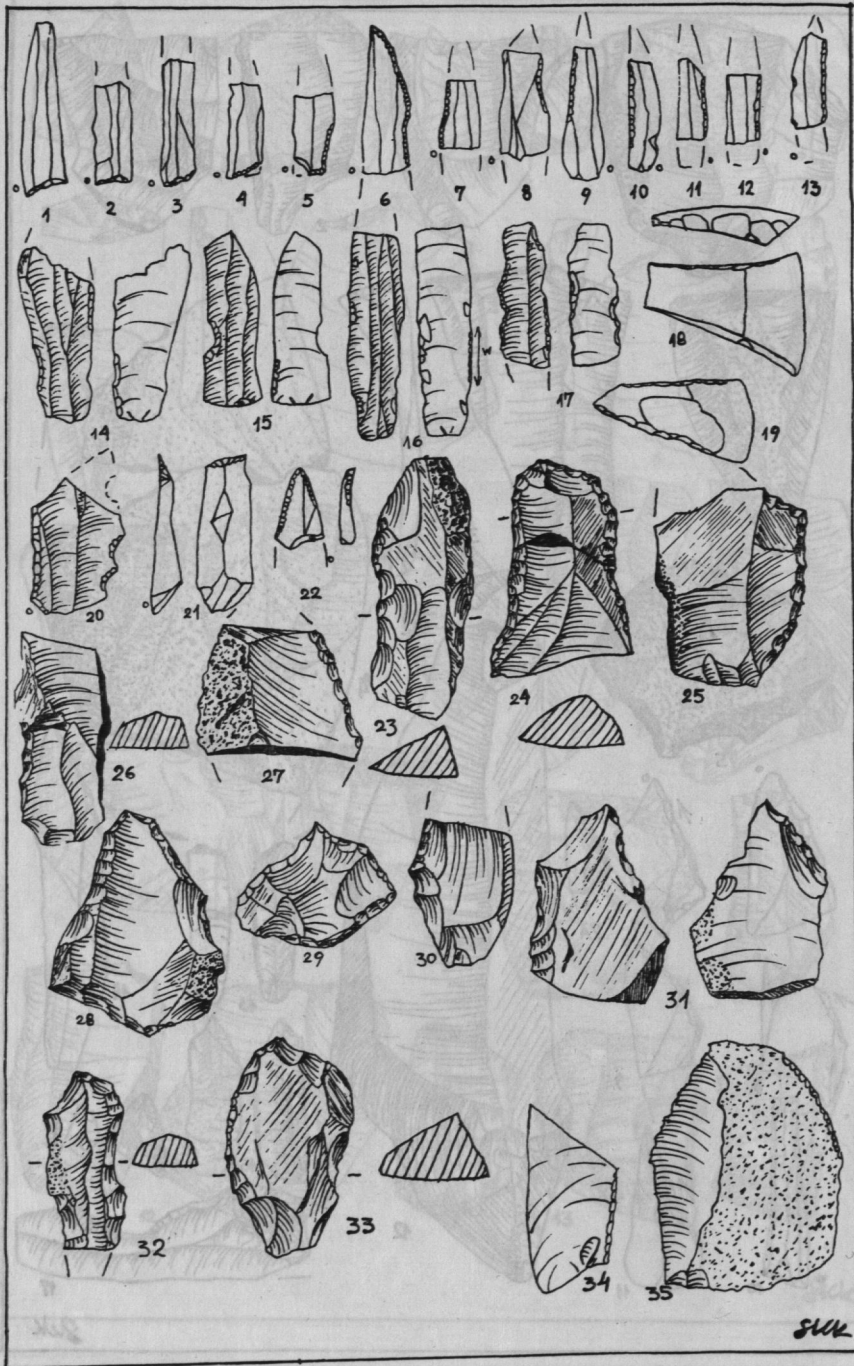
TABLICA III

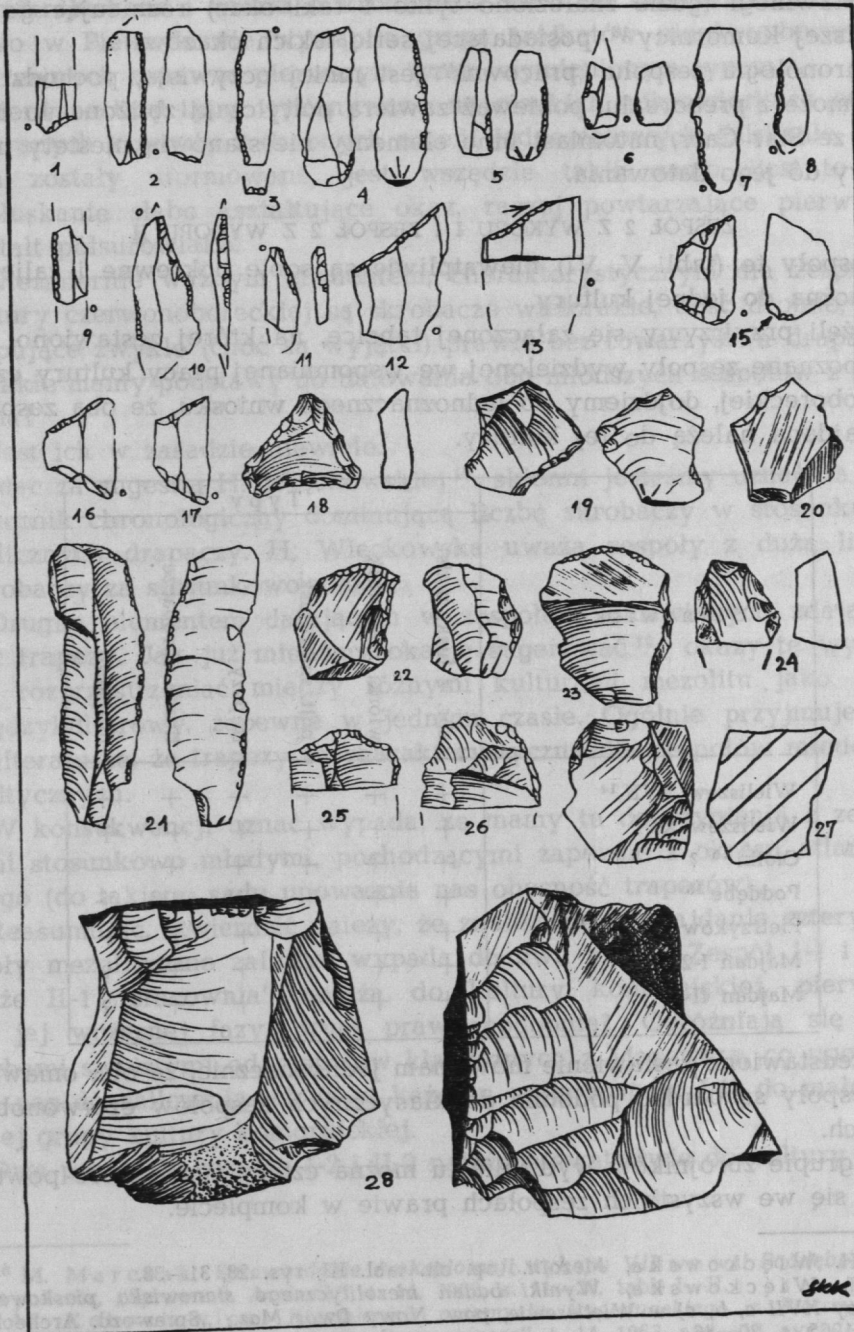
TABLICA IV

TABLICA V

TABLICA VI

skk

Wreszcie brak trójkątów równoramiennych zbliża zespół z Majdana do Stawinogi (gdzie znaleziono tylko 1 taki okaz) różnicując go od młodszej Komornicy¹³ posiadającej serię takich okazów.

Chronologia zespołu „pracowni” jest mniej oczywista, pochodzi on być może z preborealu, ponieważ zawiera półtylczaki zbliżone do okazów ze Star Carr, natomiast inne elementy nie stanowią niestety podstawy do jego datowania.

ZESPÓŁ 2 Z WYKOPU I i ZESPÓŁ 2 Z WYKOPU II

Zespoły te (tabl. V, VI) niewątpliwie są sobie pokrewne i zaliczyć je można do jednej kultury.

Jeżeli przyjrzymy się załączonej tabelce, na której zestawiono dotąd poznane zespoły wydzielonej we wspomnianej pracy kultury czerwono-boreckiej, dojdziemy do jednoznacznego wniosku, że oba zespoły z Majdana należą do tej kultury.

Stanowisko	Typy					
	zbr. z łusk. podst.	wiórki mikrołusk	półt. mikrołusk.	trapezy	liczne skrobacze	drapacze
Wieliszew XVII ¹⁴	+	+	+	+	+	+
Wieliszew XVI	+	+	+	?	+	+
Ciołki ¹⁵ ?	+	+	+	+	+	—
Poddębe ¹⁶	+	+	+	+	+	+
Pietrzyków ¹⁷	+	+	?	+	+	+
Majdan I-2	+	+	+	+	+	?
Majdan II-2	+	+	+	+	+	?

Przedstawione zestawienie mówi nam jednoznacznie, że oba omawiane zespoły są bardzo podobne do klasycznych zespołów czerwono-boreckich.

W grupie zbrojników wydzielić tu można cztery typy, które powtarzają się we wszystkich zespołach prawie w komplecie.

¹³ H. Więckowska, *Mezolit...* op. cit. tabl. III, rys. 28, 31—38.

¹⁴ H. Więckowska, *Wyniki badań mezolitycznego stanowiska piaskowego (wykopy XVII a, b, c) w Wieliszewie, pow. Nowy Dwór Maz.; „Sprawozd. Archeol.”*, t. 17, 1965, s. 30—46.

¹⁵ W. Kasiński, *Przemysł tardenoaski na stanowisku wydmowem pod wsią Ciołki, pow. brzeziński, „Przegl. Archeol.”* t. 5, z. 2—3, s. 2—4, ryc. 1—46.

Są to: zbrojniki z łuskaną podstawą, półtylczaki mikrołuskane, wiórki mikrołuskane i wiórki mikrołuskane zwrotnie oraz trapezy. Dodatkowo w Pietrzykowie wystąpiła grupa trójkątów nierównobocznych, pokrewnych zapewne pierwszym trzem wymienionym typom.

Pierwsze trzy typy wykonywano na cienkich mikrowiórkach otrzymany z reguły z drobnych rdzeni jednopiętowych. Łuskanie, którym zostały uformowane, jest wszędzie takie samo, jest to mikrołuskanie słabo kształtujące okaz, raczej powtarzające pierwotny kształt półsurowiaka.

Niezmiernie ważnym elementem, charakterystycznym dla zespołów kultury czerwonoboreckiej są skrobacze wieloraki, dość drobne, występujące zwykle (choć są wyjątki) prawie bez towarzystwa drapaczy.

Jakie mamy podstawy do datowania obu młodszych zespołów z Majdana?

Jest ich w zasadzie niewiele.

Idąc za sugestią H. Więckowskiej¹⁸ skłonni jesteśmy uznać za wyznacznik chronologiczny dominującą liczbę skrobaczy w stosunku do nielicznych drapaczy. H. Więckowska uważa zespoły z dużą liczbą skrobaczy za stosunkowo młode.

Drugim elementem datującym w zespołach omawianych zdają się być trapezy. Jak już mieliśmy okazję sugerować¹⁹, okazy te wydają się rozprzestrzeniać między różnymi kulturami mezolitu jako prąd międzykulturowy, zapewne w jednym czasie. Ogólnie przyjmuje się w literaturze, że trapezy są charakterystyczne dla zespołów młodomezolitycznych.

W konsekwencji uznać wypada, że mamy tu do czynienia z zespołami stosunkowo młodymi, pochodzącymi zapewne z okresu atlantyckiego (do takiego sądu upoważnia nas obecność trapezów).

Reasumując, stwierdzić należy, że znalezione w Majdanie cztery zespoły mezolityczne zaliczyć wypada do dwu kultur. Zespół 1-I i być może II-1 „pracownia” należą do kultury komornickiej, pierwszy do jej wczesnej fazy, drugi prawdopodobnie? Odróżniają się one cechami swoistymi od zespołów klasycznych z Mazowsza, co upoważnia nas do zaliczenia ich (a w każdym razie zespołu I-1) do małopolskiej grupy kultury komornickiej.

Dwa pozostałe zespoły I-2 i II-2 należą niewątpliwie do kultury czer-

¹⁶ M. Marczak, *Sprawozdanie z eksploracji wykopu VII we wsi Poddębe, pow. Nowy Dwór*, „Sprawozd. Archeol.”, t. 14, 1963, s. 11—23, tabl. I—II.

¹⁷ M. Kobusiewicz, *Krzemienica przemysłu terdenuaskiego z Pietrzykowa, pow. Września*, „Fontes Archeologici Posnanienses”, t. 14, 1963, s. 1—13, ryc. 1—11.

¹⁸ H. Więckowska, *Mezolit...* op. cit.

¹⁹ S. K. Kozłowski, *Z problematyki...*, op. cit.

wonoboreckiej, a datować należy je z dużym prawdopodobieństwem na okres atlantycki.

Już po napisaniu tej pracy H. Więckowska i M. Marczak przedstawiły własny podział kulturowy polskiego mezolitu, gdzie kulturę komornicką nazwały „cyklem narewskim”, nie wypowiadając się na temat kultury czerwonoboreckiej (H. Więckowska, M. Marczak, *Próba podziału kulturowego mezolitu Mazowsza*, II Konferencja poświęcona problematyce prahistorii pleistocenu i wczesnego holo-cenu Polski, Warszawa 3—5.V.1965 r.". Por. też tam zamieszczony koreferat autora).

Blizsza analiza eponimicznego zespołu kultury czerwonoboreckiej — Czerwonego Borka II nakazuje nam nie uznawać tego zespołu za najklasycznieszego przedstawiciela tej kultury. By jednak nie wprowadzać zbytniego zamieszania, stosujemy nadal nazwę „kultura czerwonoborecka” dla cytowanych tu zespołów Poddębego, Ciołków, Pietrzykowa, Wieliszewa XVIIc, Wieliszewa XVI i Majdana I-2 i II-2, które dzięki swej oryginalności zasługują na sklasyfikowanie jako osobna kultura, odrębna od janisławickiej, komornickiej i pieńkowskiej (por. S. Kozłowski, *Z problematyki polskiego mezolitu*, „Archeologia Polski”, t. 10, 1965). W przygotowanej pracy poświęconej tej kulturze zamierzamy jednak zastosować już prawidłową nazwę — „Kultura majdanowska”.

STATION À MAJDAN, DISTRICT DE KOLBUSZOWA — AU POINT DE VUE
DES ÉTUDES EN 1962—1963

Résumé

Les fouilles archéologiques à Majdan dans le district de Kolbuszowa ont été faites en 1962—1963. Deux fosses en ce lieu ont dévoilé cinq ensembles industriels.

La fosse I — permet de découvrir trois ensembles. Le plus ancien — paléolithique, appartient à la phase moyenne de la civilisation sviderienne³⁾; il contenait des pointes à pédoncule, des grattoirs et des burins.

Le premier des ensembles mésolithiques (tables I—III, IV figs 1—4) formait dans le plan une agglomération partiellement détruite. Dans cet ensemble on a trouvé: des nucléus, des lamelles à dos, une demilune, des lamelles à troncature oblique, des lamelles à troncature oblique double, des triangles scalènes, des microburins, des burins et perçoirs.

Il y a lieu d'attribuer cet ensemble à la phase, plus ancienne, de la civilisation de Komornica⁵⁾, et de le placer dans la période préboréale, étant donné qu'il y a analogie avec Star Carr¹¹⁾ et Duvensee¹²⁾.

Le second ensemble mésolithique (tables V figs 2—33, VI fig. 28), presque entier, ne se trouvait pas „in situ” et contenait des nucléus des pointes à base retouchée, des lamelles microretouchée, des lamelles à troncature oblique, des trapèzes et des grattoirs irréguliers.

Nous classons cet ensemble parmi les trouvailles de la civilisation de Czerwony Borek datant de la période atlantique.

La fosse II — nous fournit deux ensembles mésolithiques.

Le premier (table IV figs 4—17) formant dans le plan une agglomération circulaire, contenait des lamelles à troncature oblique, un triangle isocèle, un triangle scalène, des burins et des microburins.

Cet ensemble provient sans doute de la période préboréale, son appartenance à une civilisation est difficilement définissable.

Le second (table V figs 1, table VI figs 1—27) nous a fournit des formes analogues à celles de l'ensemble 2 de la fosse I; il le faut attribuer à la civilisation de Czerwony Borek, datant de la période atlantique.